

INTERVIEW MET JACOBUS VAN DIJK

In 1972 begon dr. Jacobus (Jaap) van Dijk aan zijn studie Egyptische taal- en letterkunde aan de Rijksuniversiteit van Groningen. Hij verzorgt nu voor de specialisatie Egyptologie onder andere de colleges Nieuw-Egyptisch en Hiëratisch in Leiden. Pleyte hield een interview met meneer Van Dijk over hiërogliefen, Groningen en opgravingen. Wij willen hem bij deze van harte bedanken.

Voor studenten die zich wagen aan de hiërogliefen blijken deze toch erg lastig en kunnen deze het gemiddelde cijfer van de student lager houden. Had u ook moeite met het leren van de hiërogliefen? Zo ja, weet u nog welke moeilijkheden u had?

Nee, maar ik ben natuurlijk in een heel ander systeem opgegroeid dan tegenwoordig hè. Wij werden meteen vanaf het eerste jaar in het diepe gegooid en de nadruk lag in mijn tijd nog heel erg op taal, de studie heette officieel dan ook 'Egyptische taal- en letterkunde'. De nadruk lag dus op taalverwerving. Zodat je de bronnen zelf kon raadplegen. In die tijd was het als ik mij het goed herinner ook zo dat als je überhaupt zo'n studie wilde doen, je een gymnasiumdiploma moest hebben. Zo had je al een taalkundige achtergrond en dat hielp natuurlijk enorm en dat maakt denk ik een groot verschil met tegenwoordig.

En u vond niet een bepaald taalvak lastig, zoals dat tegenwoordig is opgedeeld in colleges Klassiek Egyptisch, Middel-Egyptisch, Nieuw-Egyptisch enzovoort?

Nou, ik ben nooit een groot liefhebber van het Koptisch geweest.

U bent dus in Groningen in de leer gegaan voor de Egyptologie. Heeft u nooit gedacht om wellicht juist in Leiden te gaan studeren of misschien in het

buitenland?

Nee, want het was gewoon een hoofdvak in Groningen. Dus dat was geen enkel probleem, ik kon gewoon in Groningen studeren. Behalve dat bepaalde vakken niet in Groningen werden gegeven. Er was toentertijd namelijk maar één Egyptoloog, mijn hoogleraar Herman te Velde, en die gaf uiteraard lang niet alle vakken. Te Velde had zelf een godsdienst-historische achtergrond en was niet echt als filoloog getraind. Voor bepaalde vakken als Demotisch en Ptolemeïsch moest ik dan naar Leiden komen. Dat waren gouden tijden, dus zoiets werd gewoon door de Rijksuniversiteit Groningen betaald. Je reisde zo dan 1x in de week naar Leiden en dan had je 's ochtends Ptolemeïsch en 's middags Demotisch en dan ging je daarna weer naar huis. De verbinding tussen Groningen en Leiden was toentertijd nog een beetje omslachtig en niet direct. Je moest dan via Utrecht en een halfuur wachten op het perron voordat de aansluiting er was.

Beheerst u het Demotisch nog?

Nou dat is wel iets dat je goed bij moet houden. Ik weet wel nog ongeveer hoe het werkt, maar ik zou nu denk ik niet gemakkelijk meer een Demotische tekst kunnen lezen zonder hulpmiddelen. Demotisch was toen een doctoraal vak. Het was dus nog het oude systeem van drie jaar het kandidaats en dan drie jaar het doctoraal.

Vroeger bestond er een soort 'kandidaats' mentaliteit onder de Egyptologen, zo was het bezoeken van congressen zonder een kandidaats 'not done'. Bestond of bestaat er in Groningen ook zo'n mentaliteit?

Ja dat was zeker zo. Rond die tijd is ook de Nederlandse Egyptologendag begonnen, in de jaren 70. Ik weet niet meer precies welk jaar het eerste was. Maar het was zeker zo dat je je kandidaatsexamen ge-

haald moest hebben voordat je daar naartoe mocht. Dat is echter later allemaal verwaterd toen het academisch statuut veranderde omtrent de hele indeling van de studies en het zesjarige traject werd veranderd naar wat het nu is. Toen verviel als het ware die grens. We hebben het er toen ook wel eens over gehad over hoe dat moest, want zo'n Egyptologendag werd steeds duurder om te organiseren, want dan kwamen er wel ineens 100 mensen in plaats van maar 15 of 20 mensen. Dat maakt nogal een verschil. Maar dat is natuurlijk meer een praktische kant.

In 1979 ging u, toen u net was afgestudeerd, op studiereis naar Egypte. Wat trok u zo meer aan de hiërogliefen, een onderwerp waar u zich tot de dag van vandaag mee bezig houdt, dan andere onderwerpen?

Ja, ik denk dat dat toch wel lag aan de filologische opleiding die ik had gehad. En dan ligt het ook het meest voor de hand dat als je dan in het veld gaat werken je je meer gaat richten op de inscripties. Zo is dat eigenlijk gegaan. Mijn eerste seizoen in Sakkara was in 1981. In je eerste seizoen doe je eigenlijk alleen wat een beginner doet en dat is aardewerk. Dus ik ben begonnen met aardewerk, maar dat had iedereen al snel door dat daar mijn liefde niet lag. Maar goed, ik ben toch blij dat ik dat gedaan heb.

U doceert nu aan de Universiteit Leiden Nieuw-Egyptisch en Hiëratisch. Heeft u een voorkeur voor hiërogliefen of hiëratisch?

Nee, ik heb geen echte voorkeur voor een van de twee. Mijn onderzoek vloeit voornamelijk voort uit veldwerk, dus waar ik nu werk de laatste 15-20 jaar dat is de tempel van Moet in Karnak en wat je daar vindt zijn hiëroglifische teksten en geen hiëratische teksten op een enkele uitzondering na. Nog wel eens wat Demotische ostraca maar toch vooral hiëroglifische inscripties.

Wat vond u persoonlijk het leukste en juist minst interessant aan uw studie?

Nou, in Groningen is de Egyptologie voortgekomen uit de godsdienstwetenschap en Te Velde was eigenlijk godsdienst-historicus. De nadruk lag dus erg op religieuze teksten. Hier ben ik eigenlijk mee opgegroeid als het ware. Ik wil niet zeggen dat dit nu ook mijn voorkeur heeft, religieuze teksten. Wat dat betreft heb ik nu toch een vrij algemene interesse, denk ik, in teksten. Op een opgraving vind je vrijwel nooit een complete tekst, dus mijn taak in Sakkara en nu ook in Karnak was en is vooral het interpreteren van incomplete en beschadigde inscripties. Dat is in het veld mijn eigenlijke specialisme en dat vind ik nog steeds heel leuk en interessant.

Had Groningen ook een studievereniging zoals de studie OCMW Pleyte heeft sinds 1975?

Groningen had niet een echte studievereniging, maar wij kwamen als studenten uiteraard regelmatig bijeen en dan bespraken we boeken of iemand kreeg de opdracht om een artikel samen te vatten en te commentariëren, of we bereidden ons samen voor op een studiereis naar een Egyptisch museum of een tentoonstelling (zulke buitenlandse reizen maakten we eenmaal per jaar, met subsidie van de Universiteit!). Zulke bijeenkomsten waren er dus wel, maar niet in de vorm van een dispuut.

Wat vind u van de samenvoeging van de verschillende studies in OCMW?

Ja, dat heeft natuurlijk zijn voordelen en zijn nadelen zoals alles in het leven. Ik merk wel dat de breedte en diepte van de kennis achteruit is gegaan en dat is natuurlijk ook onvermijdelijk. Alleen al het feit dat de studie veel korter is dan vroeger maakt al een enorm verschil en dat je dan ook nog in het begin allerlei vakken moet doen die maar zijlings

met de Egyptologie te maken hebben. Het gaat zo ten koste van een deel van de Egyptologie zelf. Aan de andere kant had je ook vroeger verplichte bijvakken, zoals een Semitische taal en algemene vakken als algemene taalkunde en in mijn geval algemene godsdienstwetenschap. Dit soort vakken kreeg je wel, maar dat was pas later en niet in je eerste jaar. In het jaar dat je begon deed je alleen maar Egyptologische vakken.

U gaf op de Egyptologendag 2013 een lezing over de Egyptologie in Groningen. U vertelde over hoe de Egyptologie over de jaren heen verdwijnt in deze stad. Werden in het begin nog wel de opgravingen gefinancierd door de Rijksuniversiteit Groningen?

Nee, Groningen betaalde nooit voor de opgravingen. Ze hebben wel zo nu en dan mijn ticket naar Egypte betaald. De opgraving zelf nooit, maar het was natuurlijk ook nooit een Groningse expeditie. Het was altijd de EES, oorspronkelijk samen met het RMO. En later met Geoffrey Martin was er een expeditie in het Dal der Koningen die vanuit Cambridge werd georganiseerd. De Moet-expeditie in Karnak is een expeditie van het Brooklyn Museum. Die hadden mij in dienst hiervoor dus zij namen de kosten voor hun rekening.

Was het verdwijnen van de Egyptologie in Groningen al merkbaar tijdens uw studie?

Ik weet niet meer precies wanneer dit veranderd is. De studenten die ik zelf opleidde toen Egyptologie nog een hoofdvak was hadden nog gewoon een zesjarige-studie. Dat is wel al lang geleden hoor, want het was al tot bijvak gereduceerd bij het emeritaat van Te Velde en dat was in 1997 als ik het mij goed herinner. Het is eigenlijk formeel tot bijvak gereduceerd na die fameuze TVC-operatie (taakverdeling en concentratie) in de jaren tachtig. Dit betekende dat dit soort kleine studies aan één universiteit zouden worden

geconcentreerd. Voor de Egyptologie was dat natuurlijk Leiden en de anderen zouden dan tot bijvak worden gereduceerd en op den duur opgeheven. Dat was toen al het plan. Dus daar is het al mee begonnen. Wij hadden toen nog eerstejaars die nog zes jaar konden studeren dus het heeft wel een tijd geduurd voordat die reducering definitief werd.

Bestaat er nog een Egyptologisch vak op de Rijksuniversiteit Groningen?

Ik weet niet precies wat ze bij de Oude Geschiedenis doen, daar zal nog wel wat aandacht aan de Egyptische geschiedenis besteed worden. Ik werkte de laatste tien jaar bij de theologische faculteit bij de afdeling godsdienstwetenschap en daar doceerde ik Inleiding in de Egyptische godsdienst en Cultuurgeschiedenis van het Oude Egypte en dat soort dingen en daarnaast had ik bijvakstudenten van Archeologie en Geschiedenis en andere vakken die bij mij Egyptisch kwamen doen. Het Egyptisch was geen onderdeel meer van het reguliere curriculum in Groningen.

U gaat nog steeds elk jaar naar Egypte voor veldwerk. Is het juist om te zeggen dat de vondst van het graf van Maya en Merit een hoogtepunt was?

Ja dat is wel zo, maar dat is destijds natuurlijk enorm opgeblazen in de media. Zoiets is natuurlijk teamwork en het was echt stomtoevallig dat ikzelf en Geoffrey Martin degenen waren die de 'ontdekking' deden. Maarten Raven was toevallig al net naar huis en wij gingen nog even kijken wat we het jaar daarop zouden kunnen gaan doen. Toen kwamen we stomtoevallig in de ruimte waar die namen van Maya op de muur stonden en toen ging het balletje rollen. Ik noem dat zelf niet echt een grote ontdekking. Ja, dat graf ontdekken was natuurlijk wel geweldig, maar om nou te zeggen dat dit een geweldige prestatie was van mij persoonlijk, nee.

Is er wel iets waar u persoonlijk erg trots op bent in uw carrière?

Bij al dit soort dingen spelen toeval en geluk hebben een belangrijke rol. Ik heb ook met Geoffrey Martin in het koningsgraf van Horemheb gegraven, dat hebben we als het ware opnieuw opgegraven. Theodore Davis had daar na zijn opgravingen in 1907 nog heel veel puin laten liggen en dat hebben wij toen allemaal alsnog onderzocht. Hier is een hoeveelheid aardewerk uitgekomen met Hiëratische opschriften die, voorgoed mag je denk ik wel zeggen, het dispuut beslechten over de lengte van de regering van Horemheb. En dat is iets wat gelukkig op mijn pad is gekomen om te vinden en te interpreteren. Dit is wel een van de dingen vind ik zelf die, de laatste jaren althans, een cruciale bijdrage hebben geleverd aan de Egyptologie.

Is er iets op het gebied van de Egyptologie dat u een belangrijke bijdrage vindt zoals een boek of opgraving of iets dergelijks?

Nou wat ik bijvoorbeeld een heel goed boek vind, dat helemaal niet filologisch georiënteerd is, dat is dat boek van Barry Kemp (*Ancient Egypt: Anatomy of a Civilization*).

Is er ook een moment in de Egyptologische geschiedenis waarvan u denkt: dit hadden jullie echt anders moeten doen?

Tja, er zijn natuurlijk zoveel dingen waar je kritiek op kunt hebben. Wat mij wel een beetje zorgen baart is dat men nu in de Egyptologie nog wel eens wegloopt met al dat DNA-onderzoek en ik vind dat toch wel iets waar je voorzichtig mee om moet gaan. 99% van de Egyptologen heeft hier de ballen verstand van. Wij kunnen eigenlijk de resultaten niet beoordelen en hierin zijn we gewoon afhankelijk van al die medici en gen-technici voor resultaten. En die mensen spreken elkaar dan vaak weer tegen, dus hier heb ik wel mijn twijfels over. Vooral als

sommige van die gegevens die eruit komen in flagrante tegenspraak zijn met historische feiten die we kennen uit de Egyptische monumenten. En dan denk je toch echt van: “Ja, hier moet ergens toch iets niet kloppen naar mijn idee”.

Is er een bepaalde tijd of tijdsperiode die u het meest interesseert van Egypte? Waarom?

Ik ben toch eigenlijk wel een ‘Nieuwe Rijks-man’, dat is nu eenmaal zo. Ik werk nu al heel lang in de tempel van Moet en dat is natuurlijk voor het grootste deel Laat-Egyptisch, vooral Koesjitsch en Ptolemeïsch, dus daar zit ik nu helemaal in. Dat zijn voor het grootste deel religieuze teksten. Als je daar dan een hele tijd mee bezig bent, ga je het natuurlijk ook steeds interessanter vinden, maar mijn eigenlijke liefde is toch wel het Nieuwe Rijk en dat zal ook wel zo blijven.

Als u een tijdsmachine had, zou u hier dan gebruik van maken? Naar welke tijd zou u teruggaan?

Ja, ik zou toch wel heel graag een kijkje in het oude Egypte willen nemen en vooral dan om te kijken hoe ze met elkaar praatten en hoe dat klonk. Ik vraag me altijd af of een moderne Egyptoloog überhaupt wel een oude Egyptenaar zou kunnen verstaan. Maar goed, ik zou ook best wel eens rond willen kijken in het Leipzig van het begin van de 18^e eeuw waar Bach rondstapte en iedere zondag musiceerde. Dat zou ik ook wel heel graag willen.

Heeft u nog toekomstwensen of toekomstplannen qua publiceren etc.?

Nou er ligt nog een hele berg te wachten, dus ik ben voorlopig nog niet klaar. Voornamelijk teksten en opgravingen die gepubliceerd moeten worden. Bij Peeters in Leuven zal een boek verschijnen over de eerste pyloon van de tempel van Moet, met allemaal Ptolemeïsche religieuze inscripties en dat komt binnenkort uit hoop ik. Die pyloon is natuurlijk maar een deel van de tempel en het is een grote tempel dus er is nog veel te doen.

Door Fania Kruijf

